

YESEVİ YAYINCILIK

BİR

TÜRK DÜNYASI İNCELEMELERİ
DERGİSİ

8

İstanbul, 1997

Bir	8	1997	127-135
-----	---	------	---------

Eski Bir Türkçe Tabirname Ebced Hesabı

Fikret TURAN

Ebced hesabının Türk dili ve edebiyatı ürünlerinde ilk defa ne zaman kullanılmaya başladığı ve bu konu hakkında bilgilerin ilk defa hangi Türkçe eser veya eserlerde verildiği kesin olarak bilinmemektedir. Bir yönüyle bir yüksek zümre kültür aracı olan bu hesap şeklinin, diğer bir çok Arap-Fars kültür ögesi gibi, en azından Oğuz Türkçesine Anadolu'da beylikler döneminde Arapça ve Farsçadan yapılan tercüme eserlerle tanıtıldığını ileri sürebiliriz.¹ Ahmed-i Dâ'î'nin elimizde bulunan ve aslı Arapça olan ve sonradan Farsçaya tercüme edilmiş bir tabirnameden Türkçeye aktardığı *Kitâbü't-Ta'bîr* adlı eserde ebced hesabı bir yönüyle açıklanmıştır. Bu yazımızda ebced hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra mevcut bilgilerimize göre Anadolu sahasında ebced hesabı hakkında bilgi veren ve bunun bir tabirname içinde unutulmuş rüyaların yorumlanmasında kullanılışını açıklayan ilk Türkçe eser olan *Kitâbü't-Ta'bîr*'i tanıtır bu eserdeki ebced bahsinin transkripsiyonlu metnini, modern Türkçeye tercümesini ve sözlüğünü vererek açıklığa kavuşturacağız.

Klâsik Türk kültür ve edebiyatında ebced hesabının çok farklı biçimlerde farklı amaçlarla kullanıldığı eskiden beri bilinmektedir. Arap harflerinin sayı değerlerine dayanan bu hesap şekli yüksek zümre kültürünün bir ögesi olarak klâsik Türk-İslam kültürüne Arap kültüründen aktarılmıştır.² Ebced hesabı en çok, toplumun geniş kesimlerini çok yakından ilgilendiren ve derinden etkileyen olayları ifade eden cümle, mısra veya kelime gruplarını oluşturan harflerin sayı değerlerinin toplamına dayalı bir tarihlendirme

¹ İbrânî-Arâmî kökenli bir hesap şekli olan ebced diğer adıyla ebuved Nebatîler aracılığıyla Araplara geçmiştir. Bu sistemin doğuşu hakkında Araplar arasında ortaya çıkan çeşitli folklorik açıklamalar için bkz. G. Weil, "Ebced", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, MEB Yay., İstanbul, 1993. s. 2-3.

² Ebced hesabında kullanılan harflerin sayı değerleri ve bu ebced formülünün çeşitli toplumlardaki değişik şekilleri için şu eserlere bakılabilir: W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, vol. 1, Librairie du Liban, 3rd ed., Beirut, 1981. s. 28.

'tarih düşürme' amacıyla kullanılmıştır.³ Bir savaşın kazanılması, bir tabii felaket, önemli bir mimarî eserin açılışı, önemli bir şahsiyetin (padişah, vezir, şair, vb.) ölmesi gibi olaylar tarih düşürmek için kullanılan sebeplerin en başlıcalarındandır.⁴ Bu hesabı rahatça kullanabilen okur-yazar kesimi bir takım sonuçlara varmak ve kendi düşünce ve ideallerini yaymak için de kendi dönemlerinde inandırıcı bir araç olarak ebced hesabından geniş bir biçimde yararlanmışlardır.⁵ Ebced ayrıca kitap sayfalarının numaralandırılması, edebiyatta hüner gösterme, fahnâmelerde ve yıldıznâmelerde gelecekte haber verme amaçlarıyla da kullanılmıştır.⁶

Ahmed-i Dâ'î'nin Türkçeye tercüme ettiği *Kitâbü't-Ta'bîr* isimli tabir-nâmenin bir bölümünde ebcedin rüya tabirinde nasıl kullanılacağı açıklanmıştır. Burada ebced çok farklı ve orjinal bir amaç için, unutulmuş rüyaların bulunup yorumlanmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Bir yönüyle bu eser de bir fahnâme fonksiyonuna sahiptir. Yani bu da rüyayı yorumlayarak geleceğe yönelik bir takım haberler verme amacı taşır.⁷ Biz *Kitâbü't-*

³ Harflerin birer sayı değerine sahip olması ve sayı gibi kullanılması yalnızca Arap alfabesinin bir özelliği değildir. Benzer sistemler Romen ve Yunan alfabelerinde de bulunmaktadır. Bkz. Mustafa Uzun, "Ebced", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul, 1994. s. 68-70, ve İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yay., İstanbul, 1992. s. 32-35.

⁴ Türk dili ve edebiyatında tarih söyleme veya bir başka deyişle tarih düşürme oldukça çok kullanılmıştır. Bu konudaki bazı örnek metinler için şu eserlere bakılabilir: F.K. Timurtaş, *Osmanlı Türkçesine Giriş*, 12. Baskı, Alfa Yay., İstanbul, 1995. s. 94-95, ve Yakıt, *ibid.* s. 62-121.

⁵ Harflere bir takım sayı değerleri vererek dini metinleri açıklayıp yorumlama şekli eski Hint inançlarında, Zerdüştlük ve Yahudilikte de vardır. Mesela Yahudiliğin kutsal metinlerinden bir Ortaçağ 'Kabbala'sında harflere sayı değerleri verilerek mistik yorumlamalar yapılmıştır. G. Weil, *ibid.*

⁶ Harflere çeşitli sayı değerleri vererek onları metafizik açıklamalarda kullanmak sadece fahnâmelerde ve yıldıznâmelerde değil tasavvufta da geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Sözelimi klâsik Türk edebiyatının başlangıç döneminde büyük yankı bulan ve taraftar toplayan Hurûfilik akımının harflerin sayı değerlerini formüle ederek birtakım mistik (esoterik) yorumlamalara varmaları buna en büyük örnektir. Birçok meşhur mutasavvıf da bu konularla ilgili olarak eserler yazmıştır. İbnü'l-'Arabî'nin *El-Fütûhat*'ında ve İsmail Hakkı Bursevî'nin *Esrârü'l-Hurûf*'unda bu konularla ilgili tasavvufî şerhler yer alır. Bkz. Uzun, *ibid.*, Kemâl Edîb Kürkçüoğlu, *Seyyid Nesîmî Divanından Seçmeler*, 1. Basılış, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973. s. XIII-XV., Gölpınarlı, *Nesîmî-Usulî-Ruhî*, Varlık Yay., 1953. s. 7-9.

⁷ Tabir-nâmeler klâsik İslam medrese müfredatlarında okutulan ve şer'î ilimlerden sayılan bir dersti. Okur-yazar kesimin üzerinde çalıştığı bir konu olması sebebiyle bir çok din bilgini rüya yorumları üzerine eserler yazmıştır. Tabir-nâmelerin dinî-tasavvufî eğitimdeki önemi ve tabir-nâme yazarları hakkında bkz. Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, MEB Yay., İstanbul, 1996. s. 91-95. Türk kültüründe

Ta'bir'in Anadolu Türk edebiyatında ebced hakkında bilgi veren ve ebcedin bu gaye için kullanılmasını gösteren ilk eser olduğuna inanmaktayız. Bu eser aynı zamanda Eski Anadolu Türkçesinde aritmetik terimlerinin oluşmasını göstermesi bakımından da önemlidir. Çünkü eser temel aritmetik işlemlerinin ifadesinin Arapçadan alınan kelimelerle nasıl karşılandığını göstererek Oğuzcanın bir bilim dili haline nasıl geçtiği konusunda ipuçları verir.⁸

Kitâbü't-Ta'bir'in bilinen iki nüshasından birisi Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Hekimoğlu Ali Paşa nr. 588'de, diğer nüshası da İstanbul Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet nr. O.26'da kayıtlıdır.⁹ Süleymaniye (S) nüshası tamdır. Atatürk Kitaplığı (A) nüshası ise baştan ve sondan eksiktir. Eserin tam ismi S nüshasında *Kitâbü't-Ta'bir*, A nüshasında ise *Ta'bir-nâme* olarak belirtilmiştir. Eserin orjinal Arapçasının müellifi olan Ebû Bekr bin 'Abdullâh el-Vâsiî ismi A nüshasında fihristin hemen altında gösterilmiştir. S nüshası son derece okunaklı, harekeli ve tam olduğu için bu yazıda işlediğimiz ebced bahsini bu nüshadan aldık.

Kitâbü't-Ta'bir'in S nüshasının özellikleri şunlardır: Eser 230x170 mm ebadında, kahverengi meşin ciltli; cilt mıklebli, sa'lbekli, orta şemseli, köşebendli ve zencireklidir. Sa'lbek ve şemse oymalı. Cilt genel olarak iyi durumda. 1a'da üstte sonradan yazıldığı belli olan "bâ hatt-ı Muştafâ Dede" ve sayfanın ortasında gene sonradan yazılan "Ta'bir-name-i Türkî" notları var. Sayfanın alt kısmında ise kütüphane mühürleri var. 1b'den başlanarak 11b'ye kadar fihrist verilmiştir. 15a'da yaprak numarası 1a olarak gösterilmiş ve eserin en son yaprağı 205 olarak numaralandırılmıştır. Buna baştaki on dört yaprağı da eklersek eserin toplam yaprak sayısı 219 olur. Eser okunaklı bir nesih hattı ile ve gayet düzenli bir hareke ile istinsah edilmiştir. Çerçeve, bab başlıkları, Arapça bazı cümlelerin ilk kelimeleri ve bazı özel isimler yıldızlı yazılmıştır. Her sayfada on üç satır mevcuttur.

Eserin dili hiç şüphesiz Eski Anadolu Türkçesidir. Bu lehçenin imlâsı, ekleri, kelime hazinesi ve cümle yapısı eserde bütün yönleriyle yansıtılmıştır. Mesela bazı ekler hareke işaretleriyle gösterilmiş, bazı Farsça kelimelerdeki z'ler muhafaza edilmiştir; ustâz, yâz, vb. Eski Anadolu Türkçesinin kelime hazinesine ait kelime ve kelime grupları çok kullanılır; daşra, gey, yig-

falnâmeler ve onların dil, kültür ve folklorik önemi hakkında bkz. İsmail Hikmet Ertaylan, *Falnâme*, İstanbul, 1951, ve Halil Ersoylu, "Fal, Fal-nâme ve Bir Çiçek Falı: Der Aksâm-ı Ezhâr", *Türkiyat Mecmuası*, Cild XX, 1997. s. 195-254.

⁸ Eski Anadolu Türkçesinde Arapça ve Farsça sayıların kullanılması ve aritmetik terimlerinin oluşması hakkında benim yayınlanmış Harvard Üniveritesi doktora tezime bakılabilir. Fikret Turan, *Old Anatolian Turkish: Syntactic Structure*, UMI Company, Ann Arbor, 1996. s. 60-63.

⁹ Dâ'i'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği ve Türk edebiyatı tarihi içindeki önemi hakkında bilgiler için bkz. İsmail Hikmet Ertaylan, *Ahmed-i Dâi; Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1952.

rek, işbu resme, vb. Gene bu tarihî Türk lehçesinin ek özellikleri bütün yönleriyle mevcuttur; eklerdeki yuvarlak ünlülerin hakimiyeti, gelecek zaman eklerinin çokluğu, olumsuz geniş zamanın birinci şahıs çekiminde +maz/mez'in kullanılması, vb. Bütün bunlara ek olarak sentaks bakımından da ki'li karmaşık cümle yapılarının geniş olarak kullanılması bu eserin tipik bir Eski Anadolu Türkçesi metni olduğunu gösterir.

Eserin birinci bâbında Dâ'î bu eseri neden ve kimin için Türkçeye tercüme ettiğini açıklar. Kendisinin söylediğine göre, Dâ'î, çevresindekilerin ricası üzerine daha önce Arapçadan Farsçaya tercüme edilmiş bu eseri Türkçeye kendisinden sonrakilere bir hatıra kalması için tercüme etmiştir.¹⁰ Eseri Germiyanogullarından Ya'kûb bin Şâh Süleymân'a (ölümü h. 832/m. 1429) takdim eden Dâ'î eserin başına bu şahıs için ayrıca bir medhiye de eklemiş ve daha sonra eserin tercümesini vermiştir. Bizim buraya aldığımız ebced hesabına ilişkin metin eserin 52b sayfasının onbirinci satırından 54b sayfasının birinci satırına kadar olan kısmıdır.

Metin

52b ...

- 11 Yigirminci bâb düşi ebced hisâbınca [ta'bir] anı bildürür:
12 Şâhib-i kitâb işbu resme beyân éder ki bu bâbuñ
13 aşlı oldur ki [ebced] hisâbın bilesin, hâtıruña dutasın ki

53a

- 1 bu ulu hisâbdur, laîf mecmû'ı işlere yarar. Hiç gişi yokdur ki
2 aña bu hisâb gereklü olmaya. Hisâbuñ aşlı uş budur ki
3 yâd éderüz tâ hâtıruña alasın, ma'lûm édesin. Hisâb-ı ebced:
4 ebced, havvaz, huttî, kelemen, sa'faş, karşıat, şahaz, zazgılan.
5 İmdi eydelüm ebced hisâbın şu resme kim bize érişmidür
6 hakimler kavlince, zirâ bu hisâb bâbı laîf bâbdur. Çün
7 bunı âdem isti'mâl éde çok müstağni olur. Eger säyil gelüp
8 saña şorup eyde ki ben geçen géce düş gördüm, géru
9 unutdum déirse ebced [hisâbınca] anı nice beyân édüp çıkarar-
10 sın? Evvel anuñ adını sor. Adını dürüst hisâb kıl. Ebced
11 hisâbile mecmû'ı hisâbı cem' eyle. aün ki tamâm hisâb
12 kılduñ her ondan yédisin tarh ét. Gine ahirine nazâr kıl,
13 tâ ki ne qalur. Şöyle kim eyde adum Muhammed'dür diye ebced

53b

- 1 hisâbile adın hisâb ét. Mim kırk, h sekiz, gine
2 mim kırk, dal dört. Bu cümle toksan iki olur. Her yüzden

¹⁰ "...Bir niçe bizüm qarındaşlarımızdan kitâbuñ aşlını iltimâs étdiler tâ kim anlara bizden yâdigâr qala ve biz dağı kabûl étdük...Türkiye dönder déyü işâret oldu, Türkiye dönderildi..." 12b-1 ve 12b-4.

3 yétmîşi her ondan yédişer tarh ét, bâkîsi kalur. Hiç ad yokdur ki
 4 ol adı ebced hisâbınca hisâb édesin andan ondan eksük
 5 gelür ziyâde gelmez tâ ki nâdânlig-ile komasın. Geldük imdi
 6 evvel mesæele[ye]. Çün anuñ adın sordın ol adı hisâb
 7 kılduñ, yédişer andan tarh étdüñ, çün ki tokuz kıla
 8 bilgil kim düş gören âdem düşinde korğular görmişdür,
 9 karğalar, odlar görmişdür, katılıklar görmişdür. Eger sekiz
 10 kalacak olursa düşinde aq tonlar görmişdür, yaşıllıklar, şâzılıklar,
 11 eylükler görmişdür, ve ne kim buña beñzer var ise. Eger
 12 yédi kılsa ol gişi düşinde avcılar ve itler, toñuzlar, yırtıcı
 13 cânavarlar görmişdür, eger altı kılsa bilgil ki

54a

1 düş issine ecel gelmişdür, düşinde eskiler görmişdür ki
 2 anuñ hisâbınuñ yigregın Allâh bilür. Eger beş bâkî
 3 kılsa düşinde atlar görmişdür ve hem silâhlar ve ceng
 4 âletleri görmişdür. Eger dört bâkî kılsa gök yüzini,
 5 ılduzlar yüzün görmişdür. Hâk Ta 'âlâ'nuñ melekütından âdemiler
 6 hiç görmemişdür. Eger üç bâkî kılsa üç tenden
 7 gayrı nesne olmaya ol işde ki ol düşde görmişdür.
 8 Eger iki bâkî kılsa işbu resme delâlet éder ki
 9 ol gişi kimselerle olmuşdur ki yigrek ve ulu ve dîn ve diyânet
 10 ehilleridür. Aña ol gişilerden dîn kırtılmak ola. Eger
 11 bir bâkî kılsa delıldür ki aña bir melek dîdârın görmişdür.
 12 Eger düş gören anuñ ehli olmayacak olursa bir ulu
 13 gişi-y-ile mülâkât ola yâhöz şol kimselerle, muhteşemlerden

54b

1 ululardan delıldür ki, dîn ile dünyâsına fâyide ola. V'Allâhu a'lem.

Tercüme

Yirminci bölüm rüyayı ebced hesabına göre tabir etmeyi anlatır: Bu kitabın yazarı bu bölümde ebced hesabının önemli bir hesap olduğunu ve bir çok işe yaradığını belirterek bunu öğrenmen ve hatırında tutman gerektiğini bildirir. Bu hesaba ihtiyaç duymayan kimse yoktur. Ebced hesabının esası senin anlayıp öğrenmen için şu öğrettiğimiz şeydir. Ebced hesabı: ebced, havvaz, huñfi, kelemen, sa'faş, karaşat, şahaz, zazağılan. Şimdi ebced hesabını bilginlerin öğrettiği şekilde bize ulaştırmış haliyle söyleyelim, çünkü bu hesap bahsi ince bir bahistir. İnsan bunu kullanırsa sevince ve başarıya ulaşır. Eğer bir tabir soracak kişi sana gelip ben dün gece bir rüya gördüm fakat sonra unuttum derse ebced hesabıyla o rüyayı nasıl bulursun? Önce onun adını sor. Adını doğru hesapla. Ebced hesabına göre bütün sayıları topla. Topladıktan sonra her bir ondan yedi çıkar. Tekrar geri kalan sayı nedir bir bak. Mesela adım Muhammed'dir derse ebced hesabına göre adını

hesapla. [Burda] mim kırkı, ha sekizi, yine mim kırkı ve dal dördü karşılar, toplamı doksan iki olur. Her yüzden yetmiş ve her ondan yediyi çıkar gerisi kalsın. Bilinmez kalmaması için hiç bir isim yoktur ki ebced hesabına göre hesapladıktan sonra ondan eksik gelmesin. Şimdi tekrar önceki meseleye bakalım. Onun adını sorup hesabını yaptıktan ve [her ondan] yedi çıkardıktan sonra geriye dokuz kalırsa bil ki rüyasında korkutucu şeyler, kargalar, ateşler ve zorluklar görmüştür. Eğer sekiz kalırsa rüyasında beyaz elbiseler, yeşillikler, sevinçler, iyilikler ve bunlara benzer ne varsa onları görmüştür. Eğer yedi kalırsa rüyasında avcılar, köpekler, domuzlar ve yırtıcı hayvanlar görmüştür. Eğer altı kalırsa bil ki rüya sahibinin eceli yaklaşmıştır. Rüyasında eski şeyler görmüştür ki onun hesabını en iyi Allah bilir. Eğer geriye beş kalırsa rüyasında atlar, silahlar ve savaş aletleri görmüştür. Eğer geriye dört kalırsa gökyüzünü ve yıldızları görmüştür. Eğer üç kalırsa o rüyasında yaptığı işte üç vücuttan başka bir şey görmemiştir, ve Allah'ın kâinatından hiç bir kimseyi görmemiştir. Eğer iki kalırsa şunu gösterir ki rüya sahibi büyük din ve diyanet sahibi insanlarla beraber olmuştur ve onların sayesinde onun dini kurtulmuş olacak [doğru yolu bulacak]. Eğer geriye bir kalırsa şunu gösterir ki o bir melek yüzünü görmüştür. Eğer rüya gören kişi rüya konusunda ehil birisi değilse o kişi büyük ve bilgili bir kişiyle konuşmalı. Böylece bu onun dünyasına ve ahiretine faydalı olur.

Sözlük

Kelimelerin metindeki anlamları verilmiştir. (a.) Arapça, (f.) Farsça, (t.) Türkçe. Yardımcı fiiller Türkçedir.

âdem: (a.) insan, adam	eylûk: iyilik.
âdemî: (a.) bir insan, insan.	gêrû: tekrar, gene, geri.
âhîr: (a.) son.	hâkîm: (a.) bilgin, âlim.
aña: ona.	hîsâb: (a.) hesap, hîsâb kı: hesapla.
andan: ondan, sonra.	ılduz: yıldız.
anuñ: onun.	imdi: şimdi.
asûl: (a.) asıl, kök.	issi: sahibi, issine: sahibine.
bâb: (a.) bölüm.	isti'mâl ét-: (a.) kullanmak.
bâkî: (a.) kalan, geriye artakalan.	katılığ: zorluk.
beyân ét-: (a.) bildirmek, söylemek.	qavl: (a.) söz, qavlince: onun sözüne göre.
bu resme: böyle, bu şekilde.	laţîf: (a.) hoş, güzel, ince.
cânavar: (f.) hayvan.	ma'lûm: (a.) bilinen, ma'lûm ét-: öğretmek.
cem' eyle-: (a.) toplamak.	mecmû' : (a.) hep, bütün.
çün (ki): (f.) ne zaman ki, çünkü, eğer.	melekût: (a.) yücelik, hükümrânlık, kainat.
delâlet ét-: (a.) göstermek, işaret etmek.	müstağnî: (a.) tatmin olmuş, memnun olmuş.
didâr: (f.) yüz, çehre.	
dürüst: (f.) doğru, sağlam.	
eyit-/eyd-: söylemek. eydür: söyler.	

nazar: (a.) bakış, nazar kıl-: bakmak.	tarh ét-: (a.) çıkarmak.
nādān: (f.) bilmez, nādānlıĝ-ile bilmezlikle, bilinmezlikte.	ulu: yüce.
ol: o.	uş: işte.
şāzilıĝ: sevinçlik, mutluluk.	V'Allāhu a'lem: (a.) Allah en çok bilendir (Konunun bittiğini bildirir).
sāyil: (a.) soran, sorucu, rüyasını tabir ettirmek isteyen kişi.	yād ét-: (f.) öğretmek, öğrenmek.
şāhib-i kitāb: (a./f.) kitabın yazarı.	yāhōz : (f.) yahut, veya.
ta' bīr: a. yorum, rüya yorumu.	yaşillıĝ: yeşillik.
ten: (f.) vücut, ten, kişi.	yigrek: daha iyi.
ton: elbise.	yigirmi: yirmi.
toñuz: domuz.	zirā: (f.) çünkü, bundan dolayı ki.

İmla ve Dilbilgisi Açıklamaları

52b-11. **anı:** onu. Eski Anadolu Türkçesinde 3. tekil şahıs zamiri çekimsiz olarak 'ol'dur. Fakat isim çekim eklerini aldığı zaman Eski Türkçe şekiller olan aña (ona), anlar (onlar), anuñ (onun), anda (onda, orada), ança (onca), vb. gibi şekiller kullanılır. Bazı metinlerde bu zamir, çokluk eki +lar alarak 'olar' şeklinde nadiren de olsa görülür.

53a-1. **hiç gişi:** hiç bir kimse. 'Hiç' sıfatı da 'her' sıfatı gibi bu dönemde ismin önünde 'bir' belirsizlik sıfatı almadan yalnız başına kullanılıyor.

53a-3. **yād éderüz:** Öğretiriz. 'Yād étmek' burada bugünkü anlamı 'hatırlamak' dışında 'öğretmek' anlamında kullanılıyor. Yardımcı fiil ét-'ye' ile yazılmıştır. Tek heceli kelimelerde bugün 'e' ile söylediğimiz fakat Eski Anadolu Türkçesinde 'ye' ile yazılan ve 'i' okunan sesleri 'é' ile gösterdik. Biz bu alfabe sisteminde 'é' sesini yani 'kapalı e'yi gösteren ayrı bir işaret olmadığı için 'ye' veya 'kesre' ile gösterildiğini düşünüyoruz. Buna göre biz burda 'gice' olarak yazılmış kelimeyi 'géce', 'itmek' kelimesini, 'étmek', vb. şeklinde okuyoruz.

53a-5. **şu resme:** şöyle, şu şekilde. Eski Anadolu Türkçesinde tarz zarfı olarak kullanılan bu sıfat grubu kalıplaşmış olarak 'iş bu resme / uş bu resme' veya 'bu resme' (böyle, bu şekilde) şeklinde de bulunur.

53a-6. **çün:** Burada şart edatı 'eger' anlamında kullanılıyor. Cümlelerin anlamı: Eğer insan bunu kullanırsa, çok sevince ve başarıya ulaşır.

53a-11. **hisābile <hisābı ile:** hesabıyla. İki kelimenin birleşmesi sonucunda iyelik '+ı' düşer (hece düşmesi 'haploloji').

53a-11. **hisāb kıl-:** hesaplamak, hesap etmek. Bu dönemde, yardımcı fiil 'kılmak' ve 'étmek' karışık kullanılıyor. Nitekim aynı fiil aşağıdaki satırlarda 'hisāb étmek' (53b-4) şeklindedir. Daha sonraki yüzyıllarda 'étmek' geçişli yardımcı fiil olarak hakimiyet kazanır.

53b-1. **adın**: adını. İyelik üçüncü şahıs ekinden sonra belirtme hali ekinin düşmesi ve zamir n'sinin bu ekin fonksiyonunu üstlenmesi çok geniş olarak karşılaşılan bir dil olayıdır. Bu durum diğer iyelik eklerinden sonra olduğu zaman iyelik ekinin kendisi belirtme hali ekinin fonksiyonunu kazanır.

53a-4. **andan**: sonra. Üçüncü şahıs zamir çekiminde bulunma, çıkma, eşitlik ve yönelme hal ekleri bu dönemde de zarf yapabilirler: andan (sonra, oradan), anda (orada, o zaman), ança (öyle), bunça, bu resme (böyle), vb.

53b-5. **tâ ki**: böylece, sonuç olarak. Farsça sentaksli karmaşık cümlelerde 'tâ' veya 'tâ ki/kim' zarf yan cümleleri yapar. Burada bu edat grubu sonuç zarf yan cümlesi yapıyor.

53b-10: **şâzîlik**: 'şâzî' Farsça bir kelime olarak 'mutluluk, sevinç' anlamındadır. Türkçe isimden isim yapım eki +lık eki kelimeye fazladan bir şey katmıyor. Bir ek yığılması (pleonasm) ve Türkçeleştirme şeklinde açıklanabilir. Ayrıca bu ekin kalın ünsüz 'k' ile olması bu kelimenin kalın ünlülerle okunduğuna bir delil olabilir.

54a-1: **issi**: sahibi. Eski Anadolu Türkçesinde 'eye' veya 'iye' kelimesi 'sahip, malik' anlamında kullanılmaktadır. Eski Türkçedeki 'idi' kelimesinin bir devamı olan 'eye/iye', 3. şahıs iyelik ekiyle birlikte, bu dönemde hep 'issi' şeklinde görülür. Her ne kadar bu kelimeyi iyesi>iysi>issi (hece düşmesi ve gerileyici benzeşme) şeklinde açıklayabilesek de ara şekiller için örneğimiz olmadığından yeni örnekler bulununcaya kadar bu form bir problem olarak kalacaktır.

54a-5. **ıldızlar yüzün**: yıldızları. Yıldız kelimesinin Eski Anadolu Türkçesindeki şekli olan 'ıldız' bugün de Azeri lehçesi ağızlarında 'ıldız/ilduz/ulduz' şekillerinde görülür. 'Gök' gibi 'ıldız' kelimesinin da 'yüz' kelimesiyle oluşturduğu isim grubu içinde kullanılması ayrıntıları gösteren enteresan bir dil anlayışıdır. Yani yıldızın tamamını değil sadece bize görünen kısmını ifade ediyor. Bu isim tamlamasının sonundaki zamir n'si belirtme hali ekinin fonksiyonunu üstlenmiştir.

Bibliyografya

- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- Ersoylu, Halil. "Fal, Fal-nâme ve Bir Çiçek Falı: Der Aksâm-ı Ezhâr", *Türkiyat Mecmuası*, Cild XX, 1997. s. 195-254.
- Ertaylan, İsmail Hikmet. *Falnâme*, İstanbul, 1951.
- Ahmed-i Dât; Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1952.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Nesimi-Usuli-Ruhi*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1953.
- Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

- Kürkçüoğlu, Kemâl Edîb. *Seyyid Nesîmî Divanından Seçmeler*, 1. Basılış, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
- Levend, Agâh Sırrı. *Divan Edebiyatı; Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 1980.
- Redhouse, Sir James W. *A Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978.
- Steingass, F. *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Seventh Impression, Routledge & Kegan Paul, London, 1984.
- A Learner's Arabic-English Dictionary*, New Impression, Librairie du Liban, Beirut, 1989.
- Timurtaş, F.K. *Osmanlı Türkçesine Giriş*, 12. Baskı, Alfa Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Turan, Fikret. *Old Anatolian Turkish: Syntactic Structure*, UMI Company, Ann Arbor, 1996.
- Uzun, Mustafa. "Ebced", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994. s. 68-70.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Weil, G. "Ebced", *İslam Ansiklopedisi*, Cild 4, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993. s. 2-4.
- Wright, W. *A Grammar of the Arabic Language*, vol. 1, Librairie du Liban, 3rd ed., Beirut, 1981.
- Yakıt, İsmail. *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Yüksel, Hasan Avni. *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996.